

J.F.W. van Angeren

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Aziatisch strategisch denken

Mede onder invloed van Soen Tzoe

Soen Tzoe (of Meester Tzoe) staat ook bekend als Soen Woe. Wat wij van hem, als persoon, weten is afkomstig van de korte biografie, die is geschreven door Soe-ma Tsjien, een historicus uit de Han-dynastie. In die biografie staat dat Soen Tzoe werd geboren in de hedendaagse provincie Sjangtoeng. Hij bood, zo'n 500 jaar voor onze jaartelling zijn diensten aan aan Ho Loe, de koning van het staatje Woe (Woe-hsi), nabij het hedendaagse Sjanghai, aan de mond van de Jangtse (blauwe) rivier. Volgens Soe-ma Tsjien leidde Soen Tzoe de legers van Woe in hun overwinningen tegen de veel grotere staten Tsjien en Tsin. Door die overwinningen verkreeg Soen Tzoe faam onder zijn tijdgenoten. Reeds vroeg werd zijn werk gebruikt en/of van commentaar voorzien door beroemde generaals, zoals bv. Soe Pin, Ts'ao Ts'ao en Li Tsjoean. In de 11e eeuw na Christus vond in China een herwaardering van Soen Tzoe's werk plaats. Uit die tijd stammen de compilatie van zijn werk, zoals wij die momenteel kennen, alsook een groot deel van het beschikbare commentaar.

Op het eerste gezicht lijkt het dat er niet veel valt te leren van een strategie die maar liefst 2500 jaar geleden leefde. Het feit dat hij bovendien afkomstig was uit een voor ons volledig vreemde cultuur versterkt dat gevoel alleen nog maar.

Achter deze vooronderstelling gaat een groot gevaar schuil. Alleen al vanwege de invloed die Soen Tzoe heeft (gehad) op het militair-strategische denken in Aziatische landen als China, Japan, Vietnam en Korea is aandacht in Westerse militaire kringen van belang. Van nog groter belang wordt die Westerse aandacht als men bedenkt dat Soen Tzoe's denken zich inmiddels, via Mao Tsetoengs theorie van de revolutionaire oorlogvoering over de hele wereld heeft verspreid.

Daarbij speelt ook een rol dat door de moderne transport- en communicatiemiddelen de wereld relatief kleiner wordt. Afstanden die vroeger

haast onoverbrugbaar leken stellen tegenwoordig bijna niets meer voor. Een toenemende mate van directe en indirecte betrokkenheid van het Westen bij andere culturen ligt daardoor voor de hand. In militair opzicht betekent het dat conflicten elders in de wereld steeds minder vaak „ver-van-mijn-bed-shows” zijn.

De roep om efficiëntie binnen de krijgsmacht veroorzaakt een toenemende aandacht van militairen voor de bedrijfsprocessen en hun besturing. Daar staat tegenover dat het bedrijfsleven zich steeds meer bedient van principes, afkomstig van de (militair-)strategische denkwijze. Men zou kunnen spreken van een „kruisbestuiving”. Het bedrijfsleven wordt, vanwege de „krimpende” wereld, al jarenlang gedwongen zich mondiaal te oriënteren. Dat maakt dat aandacht voor „vreemde” culturen van zowel militaire als commerciële zijde van groot belang kan zijn.

Het nieuwe denken in de Westerse militaire wereld wendt zich meer en meer af van het Oost-Westconflict. Het allesoverheersende karakter van de Oost-Westtegenstelling maakte flexibel en creatief militair denken overbodig. Zeer veel militairen zijn verstrikt geraakt in de rigide en inflexibele „wetten” van de Koude Oorlog. Daarom kost het nu de nodige moeite zich los te maken van het referentiekader waarin men als gevolg van deze (weliswaar gevaarlijke, maar anderzijds bijzonder stabiele) situatie is vastgeroest. Verruiming van de blik, ook in de richting van andere culturen, is daarom van belang.

Er zijn twee opvallende sociaal-culturele elementen die de (oude) Chinese beschaving van de Westerse onderscheiden. In de eerste plaats behoort daartoe de kijk op het begrip *tijd*. In de tweede plaats heeft het begrip *harmonie* in de Chinese (Aziatische) beschavingen een heel speciale bete-

kenis. Deze cultuurverschillen hebben grote invloed (gehad) op de ontwikkeling van de militaire strategie in die beide delen van de wereld. In Soen Tzoe's „Kunst van het oorlog voeren” (*Ping Fa*) komt dat tot uitdrukking.

孫子兵法

Soen Tzoe's „Kunst van het oorlog voeren”: *Soen Tzoe Ping Fa*

Om enig begrip te kweken voor de oosterse wijze van denken zal daarom in dit artikel worden ingegaan op begrippen *tijd* en *harmonie* en vervolgens op de meest elementaire aspecten van Soen Tzoe's *Ping Fa*.

Tijd

Tijd in het Westen

De perceptie van het begrip „tijd” in het Westen is mede tot stand gekomen onder invloed van het dialectische denken van Kant (von Clausewitz) en later Hegel (Marx en Engels). Dit Westerse begrip van tijd is lineair en gericht; het loopt van het verleden naar de toekomst; elk moment komt maar één enkele keer voor. Voorts bestaat het idee van evolutie, van verandering, die leidt tot verbetering (dialectiek). Tijd als samenstel van zeer korte momenten maakt dat men streeft naar het uitbuiten van elk gegeven, zodra het zich voordoet. Een gemiste kans wordt gezien als onherstelbaar. Voor een strateeg betekent het dat hij niet meer dan een select aantal mogelijkheden in overweging kan nemen. Zelfs als er – naar objectieve maatstaven gemeten – meer tijd beschikbaar is, blijft het gevoel van urgentie bestaan. Dat alles is een krachtige prikkel tot actie. Daarom is in de Westerse wereld actie beter dan passiviteit.

Daarom ook besteedt bv. von Clausewitz zoveel aandacht aan het begrip *frictie*. Dat immers consumeert iets kostbaars: tijd! Moeilijkheden nemen toe naarmate er tussen planning en uitvoering meer tijd verstrijkt, een volgende prikkel tot actie. Clausewitz verwacht dan ook van de (geniale) strateeg dat hij de complexiteit van het moment direct doorziet en zo de juiste strategie ontwikkelt. Het evalueren van de situatie, het ontwikkelen van een strategie en de planning en uitvoering

ervan moeten gebeuren in één enkele oogopslag (*coup d'oeil*) en met grote tegenwoordigheid van geest. Dat is ook waarom in het Westerse denken verrassing in eerste instantie een onvermijdbaar obstakel is, een bijdrage tot frictie, en pas daarna een offensief hulpmiddel.

Tijd in het Westen is niet continu. Dat betekent dat eenheden van tijd niet aan elkaar zijn gerelateerd. Eenheden van tijd in het Westen zijn homogeen. Eenheden van tijd, de dimensie waarin tijd wordt gemeten, zijn aan elkaar gelijk. Het gaat om gelijksoortige, maar korte, eenheden; eenheden die bovendien steeds korter worden. De Westerse perceptie van tijd is dus tamelijk verbroken. Elk moment is zo kort dat trends moeilijk zijn te onderkennen of te extrapoleren. Het feit dat kennis van de toekomst altijd beperkt is en risico's groot zijn, is een geaccepteerd gegeven. Het is dus moeilijk de lessen van de recente historie voor de toekomst te bepalen. En juist dat is zo belangrijk voor strategie.

Men zou dus kunnen zeggen dat de bestaande notie van tijd in het Westen over het algemeen de ontwikkeling van een strategie hindert. Van de andere kant is het een voordeel bij het nemen van tactische beslissingen. Tactische beslissingen worden immers geacht te worden genomen in korte perioden, gebaseerd op onmiddellijke inschatting van de gegeven situatie. Daardoor wordt het denken in het Westen (zelfs bij Clausewitz) meer gestuurd vanuit de tactische, dan vanuit de strategische invalshoek.

Tijd (*Sji-Jian*) in de oude Chinese filosofie

Deze onderscheidt zich in vele opzichten van die in het Westen: tijd is cyclisch; tijd is opgebouwd uit discrete eenheden en deze eenheden zijn lang; eenheden van tijd zijn heterogeen; tijd is continu. Tijd is een epoche, de lange tijd waarin een strategie wordt ontwikkeld en uitgevoerd. Tijd is een vitale factor, kritisch voor het bereiken van een overwinning, maar het uitkiezen van het juiste moment is belangrijk, niet (zoeer) wat men binnen de gegeven tijd doet. Tijd is dus een belangrijk middel, dat spaarzaam moet worden gebruikt. Zo kon Soe Tzoe daarmee een strategie ontwikkelen die verrassing als werktuig gebruikt. Aangezien zij ook grotere mogelijkheden erkennen voor

voorkennis, kunnen de Chinezen een strategie opzetten als een subtiele en complexe techniek; zowel ontwikkeling als uitvoering kan plaatsvinden over een langere periode. Dat is in direct contrast met von Clausewitz bij wie strategie in een oogopslag wordt ontwikkeld.

Harmonie

Reeds de grote meester en Chinese wijsgeer Koeng Foe-tse (Confucius) verkondigde ruim 5000 jaar voor onze jaartelling de universele wet van de „harmonie” (*He*). Harmonie is in China mede daardoor altijd een sleutelbegrip gebleven.¹ De basis voor al het denken in de Aziatische wereld ligt dan ook in de hoge waarde die aan „harmonie” wordt gehecht (*ho*). Harmonie creëert geluk en een goed leven en dus ook een sterke staat. Het scherpste contrast t.o.v. harmonie is chaos (*luan*).

Tijd: *Sji-Jian*

Harmonie:
He

Chaos: *Loean*

Chaos veroorzaakt derhalve ongeluk en een zwakke staat. Chaos in de Aziatische betekenis van het woord betekent de vernietiging van de psychologische, sociale en politieke orde in een land. Het is deze ordening die in Aziatische landen, in het bijzonder in China, wordt ervaren als ideaal beeld van de maatschappij. Het is dus niet verwonderlijk dat Aziatische volken de tegenstelling tussen harmonie en chaos gebruiken als de operationele doelstelling bij het voeren van oorlog. Zo geloofde Soen Tzoe dat de politieke doelstellingen van een oorlog konden worden bereikt door het creëren van chaos in de vijandelijke maatschappij. Het doel van de oorlog is het vernietigen van de voorwaarden voor welvaart en orde, die de verbinding vormt tussen bestuurders en de bevolking. Zodra die verbinding wordt verbroken, verliezen de bestuurders hun legitimiteit. De creatie van chaos betekent het morele falen van een wet of van de leiders en veroorzaakt de verschuiving van het morele leiderschap naar de oppositie, die

¹ Ook in Japan vormt harmonie (*wa*) een conceptie die de kinderen reeds met de paplepel wordt ingegeven en zij is de centrale gedachte in de politieke filosofie van de hedendaagse gevestigde orde.

kan bestaan uit binnenlandse opstandelingen of buitenlandse overweldigers.

Oorlog zet dus het economische, sociale en politieke voortbestaan van een staat op het spel. Daarom moet een oorlog worden gevochten met een minimum aan risico voor de eigen harmonie, onderwijl het risico voor de vijand vergrotend. Dat betekent dat een leider primair moet zorgen voor het handhaven van het eigen moreel. De leider (of generaal) die wordt bezielde door morele wetten en die in harmonie leeft met zijn onderdanen is in het bezit van de belangrijkste voorwaarde voor het behalen van de overwinning. Het zal duidelijk zijn, dat het cultiveren van het moreel, maar ook het nastreven en naleven van strikte regels en discipline, daarbij van groot belang zijn. Veel onheil waarmee een militair leider te maken krijgt – zoals vlucht, insubordinatie, desorganisatie en totale desintegratie – zijn vormen van chaos, die hij zelf heeft veroorzaakt door het gebrek aan goede relaties met zijn troepen.

Soen Tzoe's principes

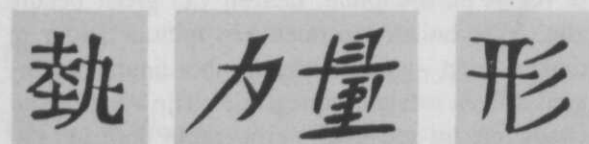
Als de eigen harmonie is gewaarborgd, kan men overgaan tot het schepen van chaos bij de vijand. Daarbij gebruikt Soen Tzoe de volgende principes.

Sj'i en Li-Liang. Volgens Soen Tzoe is levensenergie (*sj'i*) een groot goed. Zij is de basis voor kracht (*li-liang*). Deze op haar beurt is nodig voor het behalen van de doelstellingen. Gevechten tasten de levensenergie (*sj'i*) aan en verminderen dus de hoeveelheid kracht (*li*). Oorlog voeren is dus geen voor de hand liggend mechanisme voor het beslechten van conflicten, want het verspilt *sj'i*. Oorlog was dus voor Soen Tzoe een laatste redmiddel.

De vijand energie ontnemen. Zelfs als oorlog onvermijdelijk is benadert Soen Tzoe hem inhoudelijk met de nodige terughoudendheid. Anders dan wij in het Westen gewend zijn, gaat men niet „direct ertegenaan” en tracht de vijand zo snel mogelijk de beslissende militaire slag toe te brengen. Nee, men neemt de tijd (en hééft die tijd ook)! En de tijd gebruikt men om het allerbelangrijkste te doen: de vijand zijn energie (*sj'i*) ontnemen, en wel doordat men de vijandelijke strategie

aanvalt.² Dat betekent het uitdelen van een bij voorkeur niet-gewelddadige slag, maar het kan ook met een gewelddadige slag. Die slag is gericht tegen het psychologische zwaartepunt (*center of gravity*) van de vijand. Dat is zijn maatschappelijke centrum van energie, zonder hetwelk hij niet kan opereren. De strategie is volgens Soen Tzoe verwickeld in een dynamisch proces met de vijand. Hij probeert zijn eigen *sj'i* te behouden, terwijl hij een situatie schept, die de vijand zijn *sj'i* ontnemt.

Hsing en Qian-Li. Een belangrijk onderdeel van dit proces is het vermogen de „vijandelijke opstellingen” (*hsing*) te bepalen, alsook zijn „potentieel

Energie: *Sjih*

Kracht: *LI-Liang*

Opstelling:
Hsing

vermogen” (*qian-li*). Geheel volgens de eerder aangeduide lijn verbergt de strategie onderwijl zijn eigen *hsing-qian-li* voor de vijand. Deze *hsing-qian-li*-benadering is pas bijzonder vanwege de toevoeging van *sj'i* in het Aziatische denken. Potentieel vermogen (*sjih*) is namelijk het vermogen de chaos te creëren die het vijandelijke zwaartepunt vernietigt: zijn psychologische, morele en politieke wil. Deze kwaliteiten vormen de *sj'i* van de tegenstander.

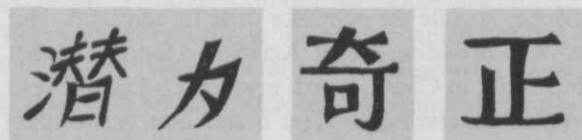
Tsj'i en *Tsjeng* zijn de bekendste basiselementen van Soen Tzoe's militaire gedachtegang. *Tsj'i* kan worden vertaald als de „sluwe methode” of „indirecte kracht”. *Tsjeng* daarentegen is de „rechtstreekse methode” of „directe kracht”. Deze twee concepties zijn aan elkaar gerelateerd. Indirectheid en directheid worden op een mystieke wijze samengesmeed tot één substantie van energie. *Tsjeng*-kracht kan tot *Tsj'i*-kracht worden en omgekeerd.³ Die omvorming van een *tsj'i*-benade-

² Dat is niet wat wij in het Westen als een strategische aanval plegen te beschouwen. Het betekent dus niet zoiets als een *pre-emptive* massale aanval op de vijandelijke strijdkrachten of op de vijandelijke infrastructuur.

³ De Chinees heeft het hier overigens niet over „kracht” in de zin van een hoeveelheid troepen. De begrippen *tsj'i* en *tsjeng* moeten worden gezien als: energie, ideeën, persoonlijkheid, enz.

ring naar een *tsjeng*-benadering is van groot belang. Dat vraagt om uitleg.

Hoofddoel chaos scheppen. Niets is in zichzelf uitsluitend *tsj'i* of *tsjeng*. Het hangt met name af van hetgeen de tegenstander verwacht. *Tsjeng*-krachten, hoewel klein in aantal of omvang, peilen de vijand, vallen hem aan en fixeren hem. *Tsj'i*-krachten bewegen snel en vallen de vijand onverwacht (bv. van achteren) aan.⁴ Een *tsjeng*-aanval wordt vaak uitgevoerd omdat hij wordt verwacht. Onderwijl wordt echter ook op een onverwachte tijd of plaats een *tsj'i*-aanval uitgevoerd. Deze heeft – mede door het verrassingseffect – meer effect dan de *tsjeng*-aanval. De vijand zal zich – geschokt – vanzelfsprekend te weer stellen tegen deze onverwachte *tsj'i*-aanval. Daarmee wordt de *tsj'i*-aanval de conventionele dreiging en gaat over in een *tsjeng*-kracht. Daarna wordt een volgende *tsj'i*-aanval gedaan, elders of op een onverwacht moment. Door dit proces voortdurend op kleine en op grote schaal te herhalen zal de vijand in verwarring raken. Hij zal nooit weten welke de *tsj'i*- en welke de *tsjeng*-aanval is. Hij zal òf alles moeten verdedigen, òf voortdurend moeten gissen. En elke „vergissing” leidt tot een extra portie chaos, hetgeen het doel is van de actie. Het bijzondere is dus dat het

Potentieel vermogen:
Qian-Li

Indirect: *Tsj'i*
Direct:
Tsjeng

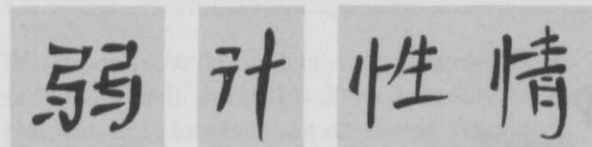
hoofddoel veel minder is de vijand te verslaan, dan chaos te scheppen. Die chaos moet – in de Chinese visie – leiden tot ineenstorting.

Kennis van de vijandelijke opstelling (*hsing*) en zijn potentiële vermogen (*qian-li*) is echter niet genoeg, zelfs als die wordt gecombineerd met de kennis over het toepassen van directe (*tsjeng*) en indirecte (*tsj'i*) krachten. Men moet bovendien weten hoe men zijn eigen krachten tegen de vijan-

⁴ Soen Tzoe vergelijkt dit met Sjoelai-jan, een slang uit het bergachtige gebied in Centraal-China: *Val je hem aan bij de kop, dan zal hij jou aanvallen met zijn staart en omgekeerd. Val je hem aan in het midden, dan zal hij je met zowel zijn kop als zijn staart aanvallen.* De Sjoelai-jan-strategie leert dat men altijd op twee plaatsen tegelijk moet aanvallen.

delijke opstellingen en zijn strijdkrachten moet inzetten.

Roeo en Ji. Om dat te doen moet de strateeg een gevoel ontwikkelen voor de *roeo* (zwakte) en de *ji* (sterkte) van de opstellingen van beide zijden.⁵ Geen enkele positie of strijdmacht is permanent zwak of permanent sterk. Soen Tzoe beschouwt

Zwakte: *Roeo* Sterkte: *Ji* Misleiding: *Qi-Pian*

dat als mogelijkheid om een tegenstander te confronteren met een voortdurend dilemma: wat te verdedigen en wat aan te vallen? „Je hebt het lot van de vijand in handen indien je hem uitsluitend aanvalt op zijn onverdedigde plaatsen.” Op soortgelijke wijze is de beste verdediging er een waarbij de vijand niet weet waar hij moet aanvallen.

Qi-Pian (misleiding) wordt in het Westen vaak gezien als het meest kenmerkende van de Chinese strategie. Dat is niet geheel zonder reden. Maar *qi-pian* staat niet op zichzelf. De onderliggende filosofie wordt vooral gedomineerd door *hsing/qian-li* alsmede *roeo-ji*. Soen Tzoe onderkent namelijk ten minste drie soorten misleiding. In de eerste plaats de gangbare vorm van misleiding, zoals krijgslisten, maar ook bewegingen bij nacht. Een tweede manier is de verrassing. Het derde type – en daarom gaat het in dit kader – zouden

⁵ *Roeo* betekent zwak in een zin die boven het fysieke uitgaat. Zwak zijn in de *roeo*-betekenis kan een slecht verdedigde positie of een goed verdedigde positie met een slecht moreel beteken, een gebrek aan legitieme doelstelling of een zwak leiderschap; de scheuren in de vijandelijke verdediging die een doorbraak toelaten. *Ji* daarentegen kan een sterk verdedigde positie zijn of een capabele strijdmacht in elke betekenis van het woord. Het moreel is hoog, het leiderschap is sterk en de acties zijn in de lijn met de morele code.

Literatuur

- L. Giles – Sun Tzu, on the art of war, the oldest military treatise in the world (vert. uit het Chinees), in: *Roots of strategy* (1940).
S.B. Griffith (vert./inl.) – *Sun Tzu, the art of war* (1963).
J. Clavell (bew.) – *Sun Tzu, de kunst van het oorlog voeren* (1983).
E. O'Dowd en A. Waldron – Sun Tzu for strategists. *Comparative Strategy* 10(1991).

wij onder de noemer „spionage” vatten. Het is de manier waarop de strateeg een grondige kennis ontwikkelt over de vijandelijke opstellingen *hsing* en zijn potentiële vermogen *qian-li*. Alleen via spionage kan ook voldoende kennis worden vergaard over de sterkte (*ji*) en zwakte (*roeo*) van de vijand. Uitgaande van de stelling dat je alleen het gevecht aangaat waarvan je zeker weet dat je het zult winnen, is de spion van het allergrootste belang.

Conclusie

De sociaal-culturele elementen tijd en harmonie (en chaos) (*sji-jian/helloean*) die de (oude) Chinese beschaving onderscheiden van de Westerse hebben een opmerkelijke invloed op de strategische concepties van energie en kracht (*sj'illiliang*), van opstelling en potentieel vermogen (*hsing/qian-li*), van list en directheid (*ts'iltjeng*) en van zwakte en sterkte (*roeo/ji*). Deze conceptie is de basis van de Chinese voorliefde voor misleiding/spionage (*qi-pian*).

Deze ideeën zijn gebaseerd op fundamentele Chinese filosofische concepties. Zij vormen prominente delen van een andere kijk op het leven. Zij bepalen de wijze waarop Chinezen, maar ook diverse andere Aziatische volken hun strategie bepalen. (De uitdrukking „strategie” moet in dit kader worden opgevat in de breedste zin van het woord.) Zowel het bedrijfsleven als de militairen zullen hiermee rekening moeten houden bij hun contacten met Aziatische landen.

Beweerd wordt dat Napoleon ooit de eerste vertaling van Soen Tzoe's *Ping Fa* in een Westerse taal (in 1782 door de Jezuïet Vader Amiot) in handen kreeg en gebruikte als de sleutel tot zijn succes, als zijn geheime wapen. Of die bewering waar is of niet, zeker is dat Napoleon bij zijn veldslagen dezelfde elementen gebruikte als door Soen Tzoe worden gepropageerd. Zo richtte ook

- L. Paquette – Strategy and time in Clausewitz's On war and in Sun Tzu's Art of war. *Comparative strategy* 10 (1991).
C. von Clausewitz – *On war* (vert./annot. M. Howard en P. Paret). Princeton Univ. Press, Princeton NJ (1984).
K.G. van Wolferen – *Japan, de onzichtbare drijfveren van een wereldmacht* (1989).

Napoleon zich bij het hanteren van *tsji'i* en *tsjeng* primair op het veroorzaken van chaos binnen de geledingen van zijn opponent.

Los van de historische betrouwbaarheid van deze bewering kunnen wij eruit leren dat niet alleen bij contacten met Aziatische landen kennis van de Aziatische filosofische achtergrond van belang is.

Het blijkt dat ook wij, westerlingen, ons voordeel kunnen doen met overname van bruikbare elementen uit de Aziatische denkwereld.

De auteur is dank verschuldigd aan Ikol Zhang Shuchun, plv. militair attaché van de Ambassade der Volksrepubliek China te Den Haag, voor zijn medewerking bij het verkrijgen van Chinese karakters en uitdrukkingen.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente juli-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE